

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.16>

КЛЮЧОВІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ ТЕХНОКРАТІЇ НА ТЕНДЕНЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТІЇ: ГЛОБАЛЬНИЙ ВИМІР

Берч В.В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3837-4724>

Берч В.В. Ключові фактори впливу технократії на тенденційні аспекти розвитку демократії: глобальний вимір.

У науковій статті розглянуто ключові фактори впливу технократії на тенденційні аспекти розвитку демократії.

Встановлено, форма правління та особливості обрання ціннісних підходів щодо наділення окремих осіб повноваженнями щодо формування та здійснення державної політики впливає на розвиток демократичних процесів у тій чи іншій державі.

Підкреслено, протягом останніх кількох років у всьому світі поширилася тривога щодо майбутнього демократії. Вчені задокументували глобальну «демократичну рецесію», і стверджують, що навіть давно сформовані «консолідовані» демократії можуть втратити свою відданість свободі та схилитися до більш авторитарної політики.

Визначено, продемократичне ставлення різною мірою співіснує з відкритістю до недемократичних форм правління, включаючи правління сильного лідера, експертів чи військових. Навіть в усталених демократіях недемократичні моделі знаходять певну підтримку. Хоча відданість представницькій демократії є відносно високою в можливих, сильних демократіях, помітні меншини в таких країнах відкриті до недемократичних альтернатив.

Акцентовано, технократія — це модель управління, за якої особи, які приймають рішення, обираються на посаду на основі їх досвіду та є спеціалістами в тій чи іншій сфері. На практиці, оскільки технократів завжди має призначати якась вища влада, політична структура та стимули, які впливають на цю владу, завжди також відіграватимуть певну роль у виборі технократів.

Визначено, посадовець, якого називають технократом, може не володіти політичною кмітливостю чи харизмою, які зазвичай очікуються від обраного політика. Натомість технократ може продемонструвати більш прагматичні та орієнтовані навички вирішення проблем на політичній арені.

В державі, де громадянам гарантуються певні права, технократи можуть прагнути посягати

на них, якщо вважають, що застосування їхніх спеціальних знань дозволить задовільнити ширше коло суспільних інтересів. Технократ може приймати рішення на основі розрахунків даних, а не на основі впливу на населення, окремих громадян або верств населення.

Встановлено, у сучасному світі ми маємо можливість спостерігати явище цифрової технократії. Зауважено, технічні експерти, штучний інтелект, керують багатьма сферами політики в багатьох частинах Європи. Однак, країни-члени ЄС суттєво відрізняються у своїх підходах щодо нормативно-правового регулювання у сфері особистого життя, наприклад, з точки зору встановлення стандартів конфіденційності.

Ключові слова: демократія, технократія, цифрова технократія, цифровізація, державна влада, демократична рецесія, ЄС, освіта, ідеологія.

Berch V.V. Key factors of the influence of technocracy on the tendentious aspects of the development of democracy: a global dimension.

The scientific article examines the key factors of the influence of technocracy on the tendentious aspects of the development of democracy.

It has been established that the form of government and the peculiarities of the choice of value approaches to empowering individuals with the powers to form and implement state policy affect the development of democratic processes in one or another state.

It is emphasized that during the last few years, anxiety about the future of democracy has spread throughout the world. Scholars have documented a global “democratic recession” and argue that even long-established “consolidated” democracies may be losing their commitment to freedom and leaning toward more authoritarian policies.

It has been determined that pro-democratic attitudes co-exist to varying degrees with openness to non-democratic forms of government, including the rule of a strong leader, experts or the military. Even in established democracies, non-democratic

models find some support. Although commitment to representative democracy is relatively high in affluent, strong democracies, significant minorities in such countries are open to non-democratic alternatives.

Emphasized, technocracy is a model of governance in which decision-makers are elected to office based on their expertise and expertise in a particular field. In practice, since technocrats must always be appointed by some higher authority, the political structure and incentives that influence that authority will always also play a role in the selection of technocrats.

It is clear that an official who is called a technocrat may not possess the political acumen or charisma normally expected of an elected politician. Instead, a technocrat can demonstrate more pragmatic and focused problem-solving skills in the political arena.

In a state where citizens are guaranteed certain rights, technocrats may seek to encroach on them if they believe that the application of their specialized knowledge will satisfy a wider range of public interests. A technocrat can make decisions based on calculations of data, not based on the impact on the population, individual citizens or sections of the population.

It has been established that in the modern world we have the opportunity to observe the phenomenon of digital technocracy. Noted, technical experts, artificial intelligence, rule many areas of politics in many parts of Europe. However, EU member states differ significantly in their approaches to privacy regulation, for example, in terms of setting privacy standards.

Key words: democracy, technocracy, digital technocracy, digitization, state power, democratic recession, EU, education, ideology.

Актуальність теми та постановка проблеми. Згідно з опитуванням Pew Research Center необмежена виконавча влада має своїх прихильників. У 20 країнах чверть або більше опитаних вважають, що система, в якій сильний лідер може приймати рішення без втручання парламенту чи суду, є хорошою формою правління. Цей тип режиму особливо популярний у кількох країнах, де керівники розширили або зміцнили свою владу в останні роки, наприклад на Філіппінах та у Туреччині. Хоча військове правління є найменш популярною політичною системою відповідно до результатів опитування, вона знаходить певну підтримку в усьому світі. Помітні меншини в багатьох країнах вважають її хорошим способом управління, і половина або більше висловлюють таку думку у В'єтнамі, Індонезії, Індії та Південній Африці [1].

Безперечно, форма правління та особливості обрання ціннісних підходів щодо наділення окремих осіб повноваженнями щодо формування та

здійснення державної політики впливає на розвиток демократичних процесів у тій чи іншій державі. Досліджувана проблематика є актуальною як в теоретичному аспекті, так і має праксеологічну цінність.

Стан дослідження. Проблематика розвитку демократії була предметом наукового аналізу таких дослідників як: Ю. Бисага, Д. Белов, О. Бориславська, М. Гаврилов, Ю. Гоцуляк, І. Жаровська, А. Заєць, О. Колодій, О. Лотюк, А. Мучник, В. Погорілко, А. Прокопенко, О. Скрипнюк, А. Слюсаренко, О. Тодика, П. Шляхтун, О. Щербанюк, А. Янчук та інші.

Метою статті є дослідження ключових факторів впливу технократії на тенденційні аспекти розвитку демократії.

Основний зміст. Протягом останніх кількох років у всьому світі поширилася тривога щодо майбутнього демократії. Сміливі автократи та популісти похитнули припущення щодо майбутньої траєкторії ліберальної демократії як у країнах, де вона ще зароджується, так і в державах, де вона, здавалося, міцно вкоренилася. Вчені задокументували глобальну «демократичну рецесію», і стверджують, що навіть давно сформовані «консолідовані» демократії можуть втратити свою відданість свободі та схилитися до більш авторитарної політики.

Як справедливо зауважує І. Жаровська, «демократія передбачає як мінімум: загальне виборче право; вільні, конкурентні та чесні вибори; більше від однієї політичної партії; альтернативні джерела інформації. Ці чотири основні елементи стосуються політичної рівності та участі громадянськості як основи демократії як політичної системи... після забезпечення цих елементів демократична система повинна досягти трьох основних цілей: політичної та громадянської свободи, народного суверенітету (стосовно прямого або непрямого контролю за державною політикою), рівності шляхом законного та законного функціонування стабільних інститутів» [2, с. 56].

Опитування Pew Research Center, проведене в 38 країнах, виявило, що є причини для спокою, а також для занепокоєння, коли йдеться про майбутнє демократії. Більше половини в кожній з опитаних країн вважають представницьку демократію дуже або частково хорошим способом управління державою. Проте в усіх країнах продемократичне ставлення різною мірою співіснує з відкритістю до недемократичних форм правління, включаючи правління сильного лідера, експертів чи військових.

Правління експертів має значну привабливість у багатьох із цих країн, причому приблизно половина чи більше в Угорщині, Південній Кореї, Польщі, Іспанії, Японії, Ізраїлі та Чилі припускають, що це може бути хорошим способом керування країною.

Менша підтримка сильного лідера, який може приймати рішення без втручання парламенту чи суду. Тим не менш, близько чверті чи більше підтримують цю ідею в Японії, Італії, Сполученому Королівстві, Ізраїлі, Угорщині, Південній Кореї та США. Хоча військове правління відносно непопулярне, 17% підтримують цю ідею в усталених демократіях США, Італії і Франції.

Освіта та ідеологія – ключові чинники підтримки недемократичних альтернатив. На індивідуальному рівні освіта має великий вплив на ставлення до управління. У 22 досліджуваних країнах люди з вищим рівнем освіти частіше, ніж люди з нижчим рівнем освіти, будуть класифіковані як віддані представницькій демократії.

Серед трьох типів недемократичних урядів, про які запитували, розрив в освіті є найбільшим у правлінні військових. Люди з нижчим рівнем освіти частіше, ніж люди з більш освічені, стверджують, що військовий уряд був би хорошою формою правління у 23 країнах. У 18 із цих країн розрив становить щонайменше 10 процентних пунктів. Наприклад, у США 24% людей із середньою освітою або менше вважають, що правління військових було б корисним для їхньої країни, порівняно з 7% людей із середньою освітою.

У багатьох із цих країн також існують значні ідеологічні та партійні розбіжності щодо питань недемократичних альтернатив. Підтримка сильного, неконтрольованого лідера, наприклад, є значно більш поширеною серед в Австралії, Італії, Великобританії, США, Канаді, Греції та Німеччині.

У США третина республіканців вважає, що сильний лідер, який може керувати без втручання з боку інших гілок влади, — це добре, порівняно з 20% незалежних і 17% демократів.

Молодь у низці розвинутих економік особливо приваблює технократія. У США вікова різниця становить 10 процентних пунктів: 46% людей віком від 18 до 29 років, але лише 36% осіб віком 50 років і старше кажуть, що було б добре, якби рішення приймали експерти, а не виборні посадові особи. Різниця між молодими та старими ще більша в Австралії (19 балів), Японії (18 балів), Великобританії (14 балів), Швеції (13 балів) і Канаді (13 балів).

Технократія – це модель управління, за якої особи, які приймають рішення, обираються на посаду на основі їх досвіду та є спеціалістами в тій чи іншій сфері. Технократія відрізняється від традиційної демократії тим, що особи, обрані на керівну роль, обираються за допомогою процесу, який підкреслює їхні відповідні навички та підтвержену ефективність. Іншими словами, технократія – це політичне утворення, кероване експертами (технократами), які обираються або призначаються вищою владою. Технократи обираються спеціально за їхній досвід у сфері, якою їм делеговано повноваження керувати. На прак-

тиці, оскільки технократів завжди має призначати якась вища влада, політична структура та стимули, які впливають на цю владу, завжди також відіграватимуть певну роль у виборі технократів.

Посадовець, якого називають технократом, може не володіти політичною кмітливістю чи харизмою, які зазвичай очікуються від обраного політика. Натомість технократ може продемонструвати більш прагматичні та орієнтовані навички вирішення проблем на політичній арені.

У будь-якій державі, незалежно від того, хто і яким чином призначає технократів, завжди існує ризик того, що останні братимуть участь у формуванні державної політики, яка не надає перевагу суспільним інтересам. Технократам обов'язково довіряють, оскільки знання, які використовуються для прийняття їхніх рішень, певною мірою недоступні або незрозумілі широкій громадськості. Це створює ситуацію, у якій може виникнути високий ризик самообслуговування, змови, корупції та кумівства [3].

У сучасному світі ми маємо можливість спостерігати явище цифрової технократії. Цифрова трансформація пронизує всі аспекти життя, економіку, освіту, інфраструктуру та антропогенне середовище. Станом на сьогодні значна частина населення провідних держав світу постійно взаємодіє із широким набором персоналізованих програм. Як наслідок, громадська онлайн-сфера є активною, з високим рівнем участі громадян, органів державної влади та бізнесу. Сучасні держави прагнуть використовувати найновіші цифрові рішення для виявлення суспільних проблем та забезпечувати цільові програми для громадян. Держави зробили процес прийняття адміністративних рішень максимально прозорим, стверджуючи, що це підвищує їх ефективність. Слід зазначити, що у деяких країнах з'явилися окремі групи осіб, які протестують проти «цифрової технократії».

Технічні експерти, штучний інтелект, керують багатьма сферами політики в багатьох частинах Європи. Однак, країни-члени ЄС суттєво відрізняються у своїх підходах щодо нормативно-правового регулювання у сфері особистого життя, наприклад, з точки зору встановлення стандартів конфіденційності. Спроби «гармонізувати» підходи на рівні ЄС у цьому контексті провалилися. Зіткнувшись із «загрозами виходу» з боку деяких держав-членів, ЄС зосередився на захисті своїх інтересів від зовнішнього тиску, включаючи імміграцію та економічну конкуренцію. Незважаючи на відмінності у правовому закріпленні основних засад цифрової технократії, усі держави-члени ЄС станом на сьогодні дотримуються загалом подібної моделі здійснення державно-владних повноважень, схиляючись до самозабезпечення та технократичного управління [4].

Правління сильного лідера, як правило, непопулярне, хоча значна меншість його підтримує.

Глобальна медіана в 26% каже, що система, в якій сильний лідер може приймати рішення без втручання парламенту чи судів, була б хорошим способом управління. Приблизно сім із десяти (71%) вважають, що це був би поганий тип управління.

Опозиція особливо поширена в Європі (у середньому 86% виступають проти правління сильного лідера), сильна опозиція є в Німеччині (93%), Швеції (90%) та Нідерландах (89%). Але автократія не викликає повсюдного спротиву. В Азії 55% індійців, 52% індонезійців і 50% філіппінців виступають за автократію. Така підтримка є особливо сильною в Індії, де 27% дуже підтримують сильного лідера.

Суспільні погляди на правління сильного лідера актуальні в країнах, які останніми роками пережили ступінь авторитаризму. Правління сильного лідера також приваблює людей похилого віку в деяких країнах. Понад чверть угорців (29%) і південнокорейців (34%) віком 50 років і старше віддають перевагу сильному лідеру.

У країнах з розвинутою економікою автократія не має загальної підтримки. Але там, де така підтримка існує, люди із середньою або нижчою освітою частіше, ніж люди з більшою освітою, віддають перевагу автократичному правлінню. Цей освітній розрив особливо великий у Великій Британії (19 процентних пунктів), США (15 пунктів), Польщі та Південній Кореї (обидві по 13 пунктів).

У ряді народів існує значний розкол думок щодо сильних лідерів за ідеологічною ознакою. Ті, хто займає праву позицію в ідеологічному спектрі, з більшою ймовірністю, ніж ті, хто вважає себе лівою, скажуть, що сильний лідер, який ухвалює рішення, був би хорошим способом управління. Ідеологічний розрив становить 20 процентних пунктів у Південній Кореї та Австралії та 16 пунктів в Італії та Великобританії.

Меншість підтримує систему управління, за якої країною керують військові: у середньому 24% у 38 опитаних країнах. Принаймні чотири з десяти африканців (46%) та азіатів (41%) бачать цінність уряду, яким керують генерали та адмірали.

Найсильніша підтримка у В'єтнамі (70%), де армія протягом тривалого часу відігравала ключову роль в управлінні в тісній співпраці з комуністичною партією, особливо в 1960-х і 70-х роках під час війни зі Сполученими Штатами. Дещо з цього може бути ностальгією за минулим: у співвідношенні два до одного (46% до 23%) в'єтнамці віком 50 років і старші частіше, ніж люди віком від 18 до 29 років, стверджують, що військове правління було б дуже корисним для їхньої країни.

Примітно, що приблизно половина індійців (53%) і південноафриканців (52%), які живуть у націях, які часто називають себе взірцями демократії для своїх регіонів, вважають, що військове

правління було б корисним для їхніх країн. Але в цих суспільствах люди похилого віку (від 50 років і старші) найменше підтримують армію, яка керує країною, і це ті, хто або особисто пережив боротьбу за встановлення демократичного правління, або є безпосередніми нащадками піонерів демократії.

Підтримка правлячої системи, за якої військові керують країною, користується підтримкою серед людей з нижчим рівнем освіти принаймні в половині досліджуваних країн, при цьому найбільша підтримка серед тих, хто має не має середньої освіти в Африці та Латинській Америці. Більше половини перуанців з освітою менше середньої школи (55%) віддають перевагу військовому правлінню. Особливо сильна підтримка військового правління також існує серед менш освічених у В'єтнамі (76%), Нігерії (57%), Кенії (49%) і на Філіппінах (47%). Примітно, що кожен п'ятий житель США віком 50 років і старше підтримує військове правління, як і приблизно кожен четвертий японець (24%) віком від 18 до 29 років [5].

Висновки. Ряд факторів впливає на глибину відданості суспільства представницькій демократії над недемократичними варіантами. Люди в заможніших країнах і країнах із більш демократичними системами, як правило, більш віддані представницькій демократії. І в багатьох країнах люди з нижчим рівнем освіти, та ті, хто незадоволений тим, як зараз працює демократія в їхній державі, більш охоче розглядають недемократичні альтернативи.

Технократію можна критикувати з кількох причин. Дії та рішення технократів можуть вступати в суперечність з волею, правами та інтересами людей, якими вони керують. Це, у свою чергу, часто призводило до популістської опозиції як конкретним технократичним політичним рішенням, так і ступеню влади в цілому, котра була надана технократам. Ці проблеми та конфлікти допомагають породити популістську концепцію «глибинної держави», яка складається з могутньої, укоріненої, непідзвітної та олігархічної технократії, яка здійснює владу у власних інтересах.

У демократичному суспільстві між технократією та демократією існує певна напруга. Технократи часто можуть не виконувати волю народу, тому що, на їх погляд, можуть мати досвід, якого бракує населенню. В державі, де громадянам гарантуються певні права, технократи можуть прагнути посягати на них, якщо вважають, що застосування їхніх спеціальних знань дозволить задовільнити ширше коло суспільних інтересів. Наприклад, технократ може приймати рішення на основі розрахунків даних, а не на основі впливу на населення, окремих громадян або верств населення.

Навіть в усталених демократіях недемократичні моделі знаходять певну підтримку. Хоча відданість представницькій демократії є відносно ви-

сокою в заможних, сильних демократіях, помітні меншини в таких країнах відкриті до недемократичних альтернатив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Globally, Broad Support for Representative and Direct Democracy. URL: <https://www.pewresearch.org/global/2017/10/16/globally-broad-support-for-representative-and-direct-democracy/> (date of application: 18.06.2023).
2. Жаровська І. Демократія та верховенство права: сучасна методологія управлінсько-владної діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2021. № 3 (31). С. 56–60.
3. Kenton W. What Is Technocracy? Definition, How It Works, and Critiques. 2021. URL: <https://www.investopedia.com/terms/t/technocracy.asp> (date of application: 18.06.2023).
4. Technocracy for the common good. 2023. URL: <https://www.eea.europa.eu/publications/scenarios-for-a-sustainable-europe-2050/imaginary-1-technocracy-for-the> (date of application: 18.06.2023).
5. Democracy widely supported, little backing for rule by strong leader or military. URL: <https://www.pewresearch.org/global/2017/10/16/democracy-widely-supported-little-backing-for-rule-by-strong-leader-or-military/> (date of application: 20.06.2023).